

Management kot destrukcija prava in države

*»Naša dežela naj ima v svojih odnosih z drugimi nacijami vedno
prav. Naj ima prav ali pa ne, vedno je pač naša dežela!«*

Stephen Decatur, ameriški pomorski častnik

Ne-pravo in ne-država

Naročeno mi je bilo, naj za ČKZ napišem »članek o državi in pravu«. V dobri družboslovni tradiciji naj bi to vsaj implicitno pomenilo, da bi se – vsaj v minimalnih odmerkih – moral lotiti tako prava kot države in tudi razmerja med obema. Seveda tudi, vsaj delno, na an sich ravneh. To bi pomenilo med drugim tudi to, da bi bilo treba kakšno reči tudi o »pojnih«, o konceptih prava in države ter na to vsaj o ljubezenskih razmerjih med obema udeležencema. Skratka, v tej družboslovni, torej vednotni optiki, bi bilo treba vzpostaviti vsaj neko živo mehaniko post-metafizike in se spraševati predvsem po pootročenem »kaj-vprašanju«, ¹ skratka bilo bi se treba spraševati, kaj da sta pravo in država tukaj in zdaj. Ker se mi na skopo odmerjenem prostoru ne ljubi dodatno in presežno infantilizirati že tako ali tako (od marksizma, heideggerjanstva, lacanovstva...) pootročenega bralstva, bom takoj šel in medias res ter napovedal nekaj drugega in drugačnega. Namesto na vednost (ki lahko meri izključno na preteklost), bom torej poskušal meriti na mišljenje in razumevanje, ki poskušata biti »doma« tako v preteklosti, predvsem pa v sedanjosti ter delno tudi v prihodnosti. Če namreč hočem vsaj delno zadostiti naročilu ter spregovoriti o državi in pravu tukaj in zdaj (gre mi pa predvsem za to tukajšnjo sedanjost!), potem pravzaprav nimam veliko izbire. Moram namreč začeti dobresedno s stavkom, ki pravi nekako takole: o pravu in državi tukaj in zdaj ni mogoče resno govoriti, ² ker je od obeh (pre)ostalo ³ nekaj manj kot nič. S tem ne pravim, da »ni ostalo nič«, pač pa, da je od prava in države ostalo Nič, da pa je hkrati to, za kar še lahko pri tej zadevi analitično gre, ravno ta (pre)ostali Nič – residium torej! Drugače rečeno, vse, kar

¹ Primerjaj mojo kritiko »kaj-vprašanja« v Kuzmanić (2008a).

² Še kako pa je mogoče pisati neskončne strokovne in znanstvene prispevke »o tem« ter ad infinitum govoriti (samo-govoriti, momljati, jecljati...) o »tem« istem. Podobno kot v »neposrednem«, »navadnem« ali zgoljživljenju tega, kar je bilo v zadnjem času poimenovano s homo sacer, kar pa je v strogem analitičnem pomenu treba zapopasti kot »družbeno bitje«, tudi na področju strokovnosti in znanosti velja nekaj zelo banalnega: koliko manj je nečesa (denimo zdravja, države, prava ... Sveta nasploh), toliko več možnosti je za »razpredanje o tem« in za pisarjenje znanstvenih in strokovnih izdelkov.

³ »Preostalo« se seveda ne nanaša na rajni socializem, pač pa na velikanske demokratske dosežke osemdesetih, ki so bili zatrti.

⁴ Vem, da bi bilo veliko bolj oportuno v današnji dominantni latovščini treba reči »prazno mesto« (prava in države), a sama predstava (pravzaprav zavajajoča nemišljenjska analogija, ki meri na vednost) o »praznem mestu«, je zelo zapeljiva reč, ki se ji namenoma izogibam. Kajti nečesa bolj polnega, kot je »prazno mesto«, si je namreč silno težko predstavljati. Je pa res, da je polnino tega praznega mesta, ki je polnina ničenja, silno težko misliti in dojeti, saj je nekaj takega, kar per definitionem sploh ne more biti predmet vednosti (torej ne znanosti in ne strokovnosti).

⁵ Ko rečem država, nimam v mislih ne polisa in ne Platonove »republike« (kar je napačni prevod za politeia), sploh ne nikakršne antike (kaj šele imperijuma ali dominiuma) in tudi ne »države božje«. Pod država razumem tisto, kar se prvič porodi skupaj z moderno, in sicer predvsem pri Hobbesu (commowwealth) in pa Machiavelliju (lo stato). Seveda drži, da je država izpeljana – na ravni poimenovanja – iz samodojemanja moderne v terminologiji res publicae (običajen položaj, ko neka generacija vidi sebe z očmi preteklosti in tradicije, torej na ravni analogije), a več kot to (in kar je treba izpeljevati iz latinskega status) pri državi, kot par excellence modernem – in ne naravnem, nadzgodovinskem, nujnem ..., kaj šele rodovnem – pojmu in pojavi, še malo ne pripoznam. Več o tovrstni postavitvi države primerjaj v Kuzmanić (2006).

⁶ Ko rečem »pravo« (Droit, Diritto, Recht, Law ...), nimam v mislih ne grške dikaion in ne ius, ki ga je Cicero uporabil kot prevod za dikaion), pač pa predvsem to, kar je začelo nastajati in se pojavljati nekako od 12. stoletja naprej in kar najdemo na »liniji« od Abelarda do Puffendorfa. Se pravi, da ne izhajam iz nobenega rodovnega, transcendentnega, pač pa vedno zgodovinsko, časovno opredeljene pojave, ki premore silno zapletene metamorfoze in ki nikakor ni nič takega, kar bi bilo mogoče tako ali drugače vezati na naravo. Tudi ne kot »naravno pravo«, kajti le-to se pojavi (in izgine) v povsem določenih zgodovinskih okoliščinah. Pravo torej ni ne nekaj večnega, ne Enega, ne stalnega in še najmanj nujnega.

sledi v tem članku, je tako ali drugače pravzaprav razpredanje o tem, (za)kaj in kako ta Nič je (kako eksistira, kako učinkuje, kako niči ...), ne pa o tem, kaj da je pravo in kaj da je država, kajti ne enega in ne drugega tukaj, preprosto povedano, (več) skorajda ni. Namesto neke domnevne in apriorne »prisotnosti« prava in države se tukaj lotevam njune odsotnosti. Lotevanje te odsotnosti pa ni analitika prava in države, marveč je poskus tematizacije prisotnosti Niča ali razpiranje odsotnosti same na način ničenja.⁴ Boljše, lotevam se procesov ničenja države⁵ in prava⁶ v tem, kar se – zavajajoče in poneumljajoče – danes poimenuje »tranzicija«. Seveda vse to na »slovenski način«, na način neo/post slovenstva, kajti to je tisto dejansko »ne-mesto« ali čedalje bolj »prazni«, puščavsko-zapuščeni prostor, v katerem vse skupaj poteka.⁷

Pravo in država torej tukaj in zdaj nista ne nikakršna samostojna in še manj »logična problema«, s katerima se nameravam ubadati. Ravno tako nista ne naravnini, nista nekaj, kar da je od vekomaj, in še manj sta nekaj, kar da venomer bo tukaj in zdaj (nekako samodejno, samo od sebe, od boga ali Narave dano...). Tisto, kar je tukaj, torej v razmerah subjektivega delovanja »postsocialistične tranzicije«, bistveno dojeti pri postavljanju vprašanja prava in države, je tudi to, da ravnokar povedano nikakor ne kaže razumeti ne heglovsko in ne marksovsko ..., torej na noben način »historično« (v pomenu »Ene zgodovine«). A tudi histeristično ne.⁸ Naravno, historično in histerično (to so zvrsti vednosti in nemišljenja) lahko pristopaš kvečjemu k de-subjektiviranim (naturaliziranim) stvarim, ki da so ali pa vsaj, ki da delno so ali pa da so vsaj bile. Ker gre za »konkretno zgodovinsko obdobje«, ki je imelo in ima (vse kaže, da tudi bo imelo – podobno kot v primeru socialističnih revolucij) svoj dejavni namen (telos) »pre/skočiti izven zgodovine« (»konec ideologije«, »konec zgodovine ...«), je treba k rečem pristopiti ne iz raz-subjektene smeri naturaliziranosti, historičnosti in histeričnosti, pač pa ravno nasprotno, torej iz smeri tukaj in zdaj potekajočega subjektivega delovanja.⁹ Za to je kot izhodiščno pozicijo treba postaviti elementarno, empirično preverljivo dejstvo, da je namreč ravno ta revolucionarni, dejavni, kolektivno-subjektivni »izstop iz zgodovine« več kot uspel. Vprašanje je torej, kakšni so rezultati tega uspeha. Brez kakršnega koli cinizma je namreč mogoče reči, da Slovenija in Slovenci niso nikakršna zgodba o neuspehu, pač pa zgodba o uspehu par excellence! In ravno s tem uspehom, kolikor večji je ta bil, je prišlo tudi do tega, kar imenujem »izstop iz prava in države«, česar pa sploh ni mogoče tematizirati, če se na zadeve spravimo iz perspektive nekakšnega raz-subjektene, naturali-

ziranega obstoja prava in države. Subjektivno delovati v smeri izstopa iz zgodovine, iz ideologije, priti na »čisti teren« onstranstva želene prihodnosti, je namreč nekaj, česar se ne da doseči, ne da bi to isto imelo ustrezne (negativne) posledice tudi za tako radikalno subjektive reči in stvari, kot sta pravo in država.

Gre mi, skratka, za poskus premisleka o tem, kar je tukaj in zdaj nastalo (še vedno nastaja), in sicer kot rezultat natanko teh postsocialističnih, tranzicijskih, dejansko managersko revolucionarnih procesov in sprememb, ki merijo na nič več in na nič manj kot na »izstopanje iz vse dosedanje zgodovine« in na – tu ni nobenih dvomov – graditev (poiesis) »nove«, »svobodne«, »odprte« ... Družbe. Skratka to, kar je tukaj in zdaj nastalo – žlobudranju o historičnosti in Zgodovini navkljub – je nekaj, kar je treba obravnavati kot uspešen subjektivni projekt izstopa iz zgodovine, ali kot uspeli projekt vstopa v obljub polno prihodnost (Evropa, Nato ...). Ne govorim torej o nobenem in nikakršnem neuspehu, do katerega da je prišlo v Sloveniji, ničesar in nikogar ne kritiziram, hočem le premisliti ravno ta vrhunski nadzgodovinski rezultat in torej nadvse uspešen padec v prihodnost obljubljenе dežele.

Hočem ga misliti in razumeti (ne pa kritizirati), in sicer kot tisto, kar je neločljivo povezano in celo vsebovano, kot v svojem »rojstnem mestu«, natanko v tistem negativnem, torej v »izstopu iz zgodovine« in v prehodu k prihodnosti Indije koromandije. Še več – in to je tisto, kar je zares bistveno za tukajšnjo tematiko – gre mi za rezultat, ki je vsebovan v izstopu iz tega, kar bi kazalo poimenovati z »moderna epoha prava in države« in kar – posledično – pomeni tudi izstop ne le iz ideologije, pač pa tudi iz politike, demokracije in še marsičesa, s čimer se tukaj ne morem podrobneje ukvarjati.¹⁰ Vse, kar je v zvezi s pravom in državo, je v zmagovalni paradigmi »izstopa iz zgodovine« in »vstopa v prihodnost«, postalo preprosto nekaj zastarelega, odvečnega, skratka nekaj, čemur je mesto na »smetišču zgodovine«. Še sama zgodovina je zdaj dojeta dvojno: ne le kot smetišče, pač pa tudi kot smet sama. Imamo opraviti torej z vse prej kot premišljenim, skrajno daljnosežnim in morebiti celo »usodnim prehodom« (družboslovna aparatura »tranzicije« tega ne more misliti, saj je sestavina stvari same), ki si ga je – vsaj za silo – mogoče predstavljati kot prehod iz časa v prostor, natančneje v absolutni, nadčasovni prostor. Za časa »zgodovinskosti« (moderne, predtranzicije, socializma ...) smo še zmeraj vse računali glede na dogodke in procese v okviru matrike časovnega napredovanja in razvoja, ki je šlo od preteklosti v prihodnost. V nečasu prostora, v katerem smo se znašli po »tranziciji«, pa vse računamo le še glede na neizmerno razširjanje v prostoru (globalizacija). Medtem ko so

⁷ Prisproda puščave tukaj ni mišljena na način narave, denimo kot Sahara. Takšna puščava je najožja sestavina Sveta, celo del njegove podlage. Puščava, ki jo tukaj omenjam v povezavi z zapuščeno-stjo, je puščava družbenega, ki s svojo domnevno »polnino« avtomobilskega pleha in plehkosti avtocest, s pokončanim živalstvom, izničnimi gozdovi, zastrupljenimi vodami in ozračjem, na ravni hrbtenic dobesedno zlomljenih družbenih bitij ... in kulture, ki je le še kult družbenega, uspešno proizvaja le še ničenje ali podružbljanje Sveta, nadvse pa to, kar imenujem antipolitika in s čimer bom končal tale prispevek.

⁸ Če se morda vprašamo, kako to, da je tako zlahka bil izpeljav »prehod« (dejansko je to zamenjava in neprehod) med heglovski/marksovsko matriko in pa tisto freudovski/lacansko, da so torej nekdanji heglavci/marksisti čez noč lahko postali freudovci in lacanovci, potem je odgovor razmeroma preprost: gre v resnici za razliko, kjer je – v paraboli rečeno – historičnost bila zamenjana s histeričnostjo. Zamenjana pa je bila dokaj neboleče predvsem zato, ker je vse skupaj potekalo znotraj iste nemišljenjske matrice Enege, znotraj istega Rodu in tipa vednosti (od tod isti »fetišizem«, »dialektika sužnja in gospodarja«, antipolitičnost ... nemoteno učinkujejo v obeh, in sicer kot osnovne eksplanatorne figure). Vertikalno pogojevanje in povzročanje, ki je nekoč bilo kot »prvi negibni vzrok« položeno v historičnost in delo (razvoj, napredek ...), locirano pa v matriki zgodovine, je zdaj nadomestilo ravno tako vertikalno pogojevanje, ki pa tokrat izhaja iz smeri »duše«, natančneje iz smeri dušno nezavednega, če naj rečem še vedno vsaj delno mišljenjsko, torej aristotelovsko.

⁹ V tem je vsebovana tudi vsa skrivnost »Metode« (tukaj vedno v pomenu mathesis universalis), katere osnovna naloga je vedno raz-subjektenje, de-subjektivizacija in naturalizacija (historizacija, histerizacija) človekovega delovanja. Tisto, kar je Marx (za njim pa Heidegger, ki je na teh točkah vedno »marksističen«) zavohal kot »skrivnost spekulativne konstrukcije«, kot »camera obscura« in podobno, ni namreč nekaj, kar je mogoče odpreti zgolj in

predvsem s »kritiko Hegla«. Gre za izvirni greh »zahodne vednosti« (Foucaultov dosežek), ki se ga lahko lotimo le s kritiko Metode, ki pa sega vsaj toliko globoko, kot je globina, ki je bila dosežena pri Parmenidesu in papagalizirana pri Platonu.

¹⁰ Primerjaj Kuzmanić, 2008.

¹¹ Zgolj nakazati, kajti za prikazati in dokazati nekaj tako kompleksnega, kot je tematika, ki se je tukaj lotevam, bi potreboval bistveno več prostora.

¹² Pravim pravniki in ne pravo, pri čemer je seveda bojda samoumevno, da so pravniki inkarnacija prava. A kot bomo videli v nadaljevanju, le ni tako, kot se zdi. Pravniki, o katerih tukaj govorim, so, nasprotno, inkarnacija ne-prava ali bolje utelešenje nekakšnega kontra-prava, odmiranja, odpravljanja prava.

nekoč obstajali kot osrednji »zgodovinski dogodki« (torej časovne točke), so zdaj osrednji postali »projekti«, prijemi, procesi razširjanja. Zdaj živimo le še iz projekta v projekt, pri čemer je čas postal povsem irelevanten. Natanko ta izven-časovnost, nadčasovnost je tisto, kar nam omogoča, da smo danes na »svojem projektu« v Afriki, jutri na Gorenjskem, pojutrišnjem pa v Tokiu ... Medtem ko je nekoč bilo »časa za vse«, za časopis in za kavo s prijatelji, za tarok ali pa za sprehod, ga danes ne le da zmanjkuje, pač pa ga več ni preprosto. Je izginil! Postal je tako radikalno redka dobrina, da jo lahko použijejo le še nekateri, bodisi izbranci ali pa tisti, ki se ne pustijo ujeti v logiko čedalje hitrejšega norenja v »sploščenem« ali »zakrivljenem prostoru«, kot ga je svoj čas poimenoval Einstein.

Drugače rečeno in nemara nekoliko laže dojemljivo: v nadaljevanju bom poskušal nakazati¹¹ nekaj malega o tem, o čemer žlobudrajoči novinarski diskurz sploh ne zmore spregovoriti (ker da je neeksistentno), kar pa dominantni ekonomski, pravni

in družboslovno-humanistični (neo/post marksistični, heideggerjanski, lacanovski ...) diskurzi sploh ne zmorejo tematizirati. Ne zmorejo zavoljo nekega radikalno preprostega razloga: ker gre predvsem zanje same, ki so ne le udeleženci, pač pa obenem tudi glavni kreatorji in celo izvajalci tega visoko uspešnega simbolnega projekta »tranzicije«, ki je bil udejanjen (tudi) na Slovenskem v zadnjih petnajstih letih. V vseh omenjenih diskurzivnih paradigmah tranzicije sta pravo in država v večji ali manjši meri obravnavana kot par excellence »družbena pojava«, torej kot pojava per definitionem brez roba (in časa), pravzaprav brez kakršne koli možnosti tematizacije. Pač zato, ker sta »pravo in država« natanko teh treh nakazanih paradigem in pa njihovega cementa, ki jih drži skupaj in ki je lociran v medijskih (pris)podobah, pa naj so te leve ali desne, elektronske ali tiskane ... Gre mi potemtakem za to, da poskušam priti na rob tem procesom in »dogodkom« ter jih misliti in razumeti. Vednost, nevtralnost, gotovost, objektivnost in podobne sladice (post)modernega duha pa seveda prepuščam akademikom (torej neo/post platonistom), pa naj so le-ti marksistični, heideggerjanski ali lacanovski.

Deželizem

Gre mi torej za »pravo in državo« v Sloveniji zadnjih 15 let. Oglejmo si takoj na začetku, s čim imamo tukaj pravzaprav sploh opraviti – če na zadeve pogledamo s strani subjektovega delovanja. To, kar najprej zbode (ne v oči, pač pa v mišljenje, saj ne gre za vednost ali za vidnost) nekoga, ki je namenjen poskusu razumevanja, je nemara tole: da se ravno (in nezmotljivo!) pravniki¹² tukaj pojavljajo kot nekakšni – nič več in nič manj – »founding fathers« na novo nastale slovenske »države« (da o pravu niti ne govorim). Na samem začetku procesov, ki so se nekoč imenovali »procesi osamosvajanja« – zdaj pa se označujejo čedalje bolj nevtralnno, in sicer z oznakami, kot so »procesi tranzicije« – imamo pravnike (tudi »filozofe prava«) kot tiste, za katere se celo »državno« domneva, češ da so tisti, ki da so zadevo države dobesedno spočeli. Spočeli tako v pomenu počela (arkhein) kot tudi v pomenu spočetja na način osemenjevalcev. Pravniki se – kot bomo videli – nahajajo, skratka, v položaju Stvarnikov, torej nekakšnih

Demiourgosov pri Platonu ali božjih kreatorjev znotraj korpusa teologije. Osemenjevalno orodje, s katerim so to domnevno postorili founding fathers, seveda ni »organske narave« (nima zveze s človeškostjo/živalskostjo in pa s tistim, kar tovrstne naprave premorejo v pobočju mednožja) pač pa je nekaj, kar je pravzaprav par excellence pravnega in pravniskega (filozofsko-pravniskega, družboslovno-pravniskega, teološko-pravniskega, pisateljsko-pravniskega ...). To je seveda Ustava sama, ki se tukaj pojavlja kot sveti tekst, ki da so ga, kajpada kot geniji in svetniki, napisali svetniški pravniki/pisatelji in ki so ga naravnost izpeljali iz lastnega (pravniskega, pisateljskega ...) Uma.¹³ Tako malikovana in na »državni« oltar povzdignjena »Majniška deklaracija«, ki se ji danes pojejo neskončne TV-ode in pesnitve, je tukaj samo zunanji osemenjevalni organ nečesa širšega, kar je nekoč bilo imenovano pisateljska (pesniška) in/ali pravniška ustava. To je tista ustava, ki so jo oblikovali razumniški (Um-niški!) krogi okoli Nove revije in v kateri je prišlo do posrečene sinteze vsaj petih simptomatičnih intelektualnih sestavin: pisatelj, pravnik, pesnik, svečenik in humanistov/družboslovcev.¹⁴

Govorjenje o »pisateljski ustavi« (dejansko pravniško-filozofski) je seveda bilo bistveni napredek glede na tisto, kar se je dogajalo neposredno pred tem. Nastop Ustave je namreč pomenil – vsaj na prvi pogled – konec dikcije »Očeta naroda«, ki je – na samem koncu socializma – predhodila tem ustavnim procesom in ki je prišla iz smeri medijev iz obdobja še komunistične zgodovine. Dikcija »Očeta naroda« (vedno v ednini) je torej bilo tisto, kar je prišlo iz smeri »zgodovinsko materialistične« provenience, ko je le ta prehajala (tranzicija konec osemdesetih) v poznejšo in današnjo očetovsko. »Oče naroda«, to vzvišeno, kraljevski (monarhični princip)¹⁵ dokaj bližnjo oznako, je svoj čas – še v zgodnjem obdobju nastajanja Naroda – pridobil Janez Stanovnik, in sicer v letih neposredno pred osamosvojitvijo.¹⁶ Tisto, kar je ključnega pomena za razumevanje položaja, v katerem smo se znašli danes, je to, da je šele za temi procesi produkcije Očeta naroda, nastalo to, kar je predmet tukajšnjega premisleka v ožjem pomenu besede. To pa je neposredno empirično preverljivo diskurzivno dejstvo, da je Očeta Naroda, pravzaprav nasledila neka nova subjektivna iznajdba, ki pa je, per definicionem, kolektivna.¹⁷ Nastopila je zdaj nič več in nič manj kot celotna »skupina«, družba očetov par excellence. Toda pazimo – in to je zelo bistveno za našo tematiko – zdaj ne več zgolj »očetov Naroda«, kot bi se to utegnilo zazdeti na prvi pogled.

Realni premiki, do katerih je prišlo za diskurzivnimi okopi Nove revije, so bili v strogem pomenu paradigmatški in še bistveno bolj fundamentalni, saj so revolucionarno drezali v same osnove starega reda in vzpostavljali novega očetovskega (celotna družba kot družba očetov). Še

¹³ Prisposoba, v kateri founding fathers spočnejo državo – in to je tista mistična osnova, na kateri temelji vsa sedanja »državna« mitologija neo/post slovenstva – seveda ne spominja le na krščanstvo in na zgodovino ZDA, pač še najbolj na neko drugo, bistveno starejšo mehaniko, ki jo poznamo iz grške mitologije. Tam je namreč Metis (Metida) – vrhunska kraljična modrosti, sicer ozko povezana z Ateno – bila porojena iz par excellence moške glave: Zevsove, kajpada. O tem delu grške mitologije primerjaj v Detienne & Vernant (2000).

¹⁴ Analitika posameznih prispevkov vsake izmed teh vednostnih skupin k ustavni materiji bi bila silno zanimiva in koristna, a je to nekaj, kar bistveno presega okvire tukajšnje postavitve.

¹⁵ Primerjaj moj tekst o republikanizmu in janšizmu (Kuzmanič, 2007a).

¹⁶ Vsaj kot zanimivost je pri tem treba omeniti, da poznejši predsednik Milan Kučan nikoli več ni bil viden in poimenovan z »Očetom naroda«, pač pa le še s »predsednik« ali pa »prvi predsednik« (pozneje »nekdanji predsednik«). Zakaj je tako in kaj je tisto, kar Kučana loči tako od Stanovnika kot od poznejših founding fathers, je ravno tako nekaj, kar presega okvire tega zapisa.

¹⁷ Podobne procese »odmiranja« (in ne »simbolnega umora«, kajti to se tukaj še vedno ni zgodilo) »očeta« smo lahko spremljali na samem koncu nekdanje Jugoslavije. Takrat je »kolektivno vodstvo«, kot bi temu dejal tovariš Tito, bilo tisto, ki naj bi nadomestilo odhajajočega dosmrtnega monarha ali »zadnjega Habsburga« (J. P. Taylor), torej Josipa Broza samega. Vendar pa je – v razliki do nove kolektivitete, ki jo tukaj odpiram – to staro titovsko »kolektivno vodstvo« bilo tako »zgodovinsko« (partizanstvo, partijnost ...) utemeljeno kot tudi neposredno oblastno angažirano (kolektivno predsedstvo države ...) in ni delovala na način »sivih emincenc«.

¹⁸ Majniška deklaracija je tukaj samo reminiscenca (dejansko narodnjaška »kontinuiteta«) glede na neke pretekle deklaracije iz 19. in zgodnjega 20. stoletja in je glede na »pisateljsko Ustavo« le formalni element nekakšne »zunanje tranzicije« ali njenega prikazovanja, če naj rečem heglovsko.

¹⁹ Ne govorim o »nacionalizmu«, o tem nemišljenjskem mašilu in družboslovni oznaki (ter »pojavo«), ki zelo uspešno prikriva narodnjaštvo in njegove tako ubijalske kot samomorilske potenciale, pač pa o narodnjaštvu. O konceptualnem razlikovanju med obema in pa o konkretni dinamiki obojega v primeru Slovenije in Jugoslavije primerjaj več v Kuzmanić (2004).

²⁰ O silno plodnem in ustvarjalnem delu narodnjakov, ki je bilo sproti publicirano v Novi reviji, je dandanašnji bore malo reflektiranega zapisano. Zadeva namreč deluje kot nedotakljivo »sveto pismo«, ki se ga slavi ob priložnosti vsake »državne« proslave. Podobno kot se ob vsaki »alternativni« (civilno družbeni) proslavi tukaj slavijo Pan-krti in njihova prva, Ustanovna konferenca (pardon, koncert) na Kodeljevem.

več, šlo je za premike, v katerih so se sami founding fathers postavili in znašli v položaju in vlogi svojevrstne sub-stance (hypokeimenon) vsega novega: novega reda, novega sistema, nove družbe ... nove prihodnosti. Ta skupina očetov (torej ne skupinski oče, pač pa skupinski očetje kot modelska bratska združba moških-očetov) ne več nastopi v povezavi z legitimacijo, ki se nanaša na Revolucijo, NOB (torej zgodovinsko utemeljeno v dogodkih izpred pol stoletja in v temporalnosti nasploh), pač pa gre zdaj za radikalno novo vrsto samo-legitimacije. Le-ta ni več izpeljana iz zgodovine in časa, pač pa je tako rekoč apriorna: nastopi namreč naravnost s pomočjo in v imenu Uma, Prava ter, posledično, v imenu Ustave.¹⁸ To, kar je bistveno razumeti, ko gre za tranzicijo na slovenski način, je torej naslednje: da se Narod in država v teh revolucionarno novih diskurzivnih optikah in kontekstih – pri diskurzivnih poskusih kontekstualnega dojetja so te optike ključnega pomena – pojavita v položaju »izdelkov«, ali nečesa, kar je bilo »u-delano«, »proizvedeno«, »ustvarjeno« s strani Stvarnikov, Ustvarjalcev, torej founding fathers.

A tukaj je poleg prava in Ustave bistveno še nekaj: paradigma, na kateri je zadeva postavljena ni – kot se to zdi in razglša – bila demokracija (demokracija in očetje pač ne gredo najbolj skupaj!), pač pa nekaj drugega. Tam, kjer danes vsi ritualno in mistično »vidijo državo«, česar takega žal sploh ni (bilo). Bilo

pa je in je nekaj podobnega in sorodnega demokraciji in državi, kar pa ni ne demokracija in tudi država ne. Bilo je dvoje drugega, ali neki drugi ljubezenski par, ki ga bo treba šele zares preiskati: bila je dežela in bil je Narod. Visoko čislana (kako desetletje starejša od Očeta naroda in founding fathers) oznaka »moja dežela« je v povezavi z Narodom, na katerem so kot izdelku težaško dolga leta garali intelektualci Nove revije, je bila tisto, kar je dejansko bilo proizvedeno, in ne država. Skratka, govoriti o pravu in državi nasploh je v danih okoliščinah zavajajoče, saj – razen v nastavkih in posameznih rudimentih – ne eno in ne drugo sploh ni imelo resne priložnosti, da bi se razvilo. Konkretno mišljenje nas namesto govorjenja o demokraciji in državi žal pripelje do nekega drugega in bistveno drugačnega razmerja, in sicer do razmerja najprej med pravniki in pisateljsko ustavo na eni (vloga Stvarnika) na to pa do razmerja med deželo ter Narodom na drugi (vloga izdelka) strani. Drugače rečno, ni bilo pravo tisto, ki je ustvarilo državo, pač pa so pravniki bili tisti, ki so s svojo »pisateljsko ustavo« ustvarili Narod in deželo. Skupnost teh zgolj nakazanih elementov, ki se v veliki meri izključujejo s pravom in državo (da o demokraciji niti ne govorim), imenujem deželizem.

Narodnjaštvo

A preden se lotim deželizma, je treba vsaj načeti vprašanje narodnjaštva in naroda.¹⁹ Narod je tukaj dojet vsaj dvojno²⁰: kot naravnina, po eni strani, po drugi pa kot izdelek, ki ga izdelujejo (ustvarjajo) narodni intelektualci (founding fathers). To, kar so nekoč skozi zgodovino počeli svečeniki (pod pokroviteljstvom cerkve, seveda so v danem primeru postorili predvsem dvojni

intelektualci: prvič pravniki (to je tisto, kar je še vidno) in drugič ekonomisti (to je tisto, kar je še vedno skrito in o čemer več v nadaljevanju). To dvojje so šele »pravi narodovi intelektualci« narodnjaškega v pomenu narodne-države, ali tega, kar se tukaj – vse prej kot po naključju – imenuje dežela (torej *the country* in ne *the state*!). V primeru načinov funkcioniranja pravnikov imamo izrazito nacionalno omejen naboj (podprt s filozofijami heglovsko-heideggerjanskih smeri), ki v razliki do svečenikov, ki so vendarle bili vezani na internacionalni element Cerkve, zdaj strašijo sami vezani na svoje »korenine« ali na svojo deželo (*country*).²¹ Edini, ki so jim v tem kontekstu sorodni, so tisti, ki na istih postulatih gradijo/ustvarjajo v »novih demokracijah«, in pa – kar je vse prej kot naključje – nekdanji ameriški obrambni minister Rumsfeld. Ekonomisti so tukaj v nekoliko drugačnem položaju in so tisti, ki šele prinesejo odločilno »dodano vrednost«. Pri njih namreč več ni okvira »nacionalne ekonomije« (Naroda in dežele), ki bi bil dominanten (kot je to bilo značilno za časa Hegla in Marxa in kot to delno še velja za pravnike), pač pa so zdaj vezani na »logiko globalizacije«, predvsem pa na podjetništvo (in ne več na državo).²² V tem pomenu so njihove argumentacije vedno visoko dialektične« v pomenu, da se vežejo ne toliko na nacionalno, pač pa predvsem na »globalno okolje«. Pri pravniki (da o pisateljih in pesnikih, ki so imobilizirani z jezikom in domačijo, niti ne govorim) tega elementa v tako izraziti obliki ni. Oni se kvečjemu – po ustanovitvi »lastne države« ali »naše države« – branijo pred Evropo²³ in utemeljujejo »svojo deželo« (to dobesedno razumeti) iz »nje same«. V konkretnem primeru to seveda lahko pomeni le Eno: oni »svojo državo« (beri deželo) pravzaprav utemeljujejo v/iz Naroda, ali drugače – to je radikalna konsekvence – iz sebe samih kot vrhunskih kreatorjev/Ustvarjalcev natanko tega Naroda, katerega so ravno oni Ustvarjalci. In ravno zato, ker je tako, so oni šele lahko founding fathers.²⁴ Drugače bi kaj

²¹ Folk, turbofolk, velike brizgalne in podkožolčno rajanje mega razsežnosti ter sorodne nadkulture, niso čudež, ki da je na Zemljo padel iz Nebes. So nekaj, kar je v najožji povezavi s tukaj nakazanimi procesi narodnjaštva, in sicer ne kot »njegov odraz«, pač pa kot vrhunski kreativni element, ki temelji na rastlinstvu krvi in zemlje (za to toliko govorjenja o »koreninah« in podobnih rastlinskih pojavih). Začetek prehoda v folk glasbo pa seveda ni nekaj, kar se je zgodilo s pomočjo Avsenikov in sorodnih nadkultur, kot se to ponavadi domneva. Nasprotno, prišel je iz smeri podkulture, še natančneje, iz smeri »punka«. Gre za nekaj, kar je mogoče dokaj natančno locirati kot pojav, do katerega pride na tisti točki, ko je bila prvič javno zaigrana nacionalna himna v punk različici oz. ko je punkovsko zazvenela »Janez, kranjski Janez«. Vlogo, ki so jo v jugoslovanskih razsežnostih odigrali pastirski rokerji iz ansambla Bijelo dugme, so tukaj opravili podkožolčni punkerji, ki se upravičeno in še vedno slavijo kot ikone tistega narodnjaškega. Na tem, da so tovrstni kreativci narodnjaške ikone, seveda nič ne spremeni dejstvo, da so namesto konservativni le-ti nekoliko bolj liberalni. Nasprotno, šele liberalno je tisto, kar je lahko zares potegnilo narodnjaške množice v ne-smer, ki jo tukaj poskušam skicirati.

²² Primerjaj moje razlikovanje med ekonomijo (ki je še vezana na državo in je, posledično, lahko še vezana na »nacionalno ekonomijo«) in managementom, kjer »osnovno enoto države« nadomesti podjetje in ki je, posledično, lahko le še vezana na »neskončne« prostore globalizacije (Kuzmanić, 2007).

²³ Podobno kot je v primeru Američanov (cela debata pred, v času in po Federalist papers vsa zadeva samovzpostavljanja potekala globoko v senci opredeljevanja v razliki do Evrope (posebno shizofren odnos do Anglije), je tudi danes s tukajšnjimi pravniki in njihovo argumentacijo, ki so v čedalje bolj shizofrenem odnosu do Evrope. Ko danes poslušate ali berete katerega izmed njih, je prav hecno opazovati kakšne dialektične piruete na teh mestih med Slovenijo in Evropo morajo izvajati tisti, ki so še do včeraj zavračali kakršno koli dialektiko, ki da je metafizika ali celo mistika. Koliko bolj so kritizirali dialektiko v osemdesetih (zmotno misleč, da je to Marxov izdelek), so tovrstni osebkii danes večji dialektiki. Le da to ni več dialektika »narodnega in razrednega«, pač pa je to zdaj dialektika deželnega (deželizem), »narodnega in Evropskega« ... Schematika in shizofrenika pa sta ostali enaki, saj oboje vedno meri na vzpostavitev Enege, ki je vsaj toliko staro, kot je Parmenidesovo Eno.

²⁴ Tu imamo seveda opravka z vrhunsko tavitološko strukturacijo, ki se je ne bi sramoval niti Spinoza (njegova Etika je zgrajena natanko na tovrstnih prijemih), ki pa zavoljo svoje mističnosti ne gre tako preprosto »v glavo« današnjega na vednost (knowledge) usmerjenega nemišljenja. In kolikor manj »gre v glavo«, toliko bolj opravlja svoje transcendentalno poslanstvo – je pač idealno strukturirana za verjetje in je podlaga najnovejše civilne religije post/slovenstva. Prvi, ki se je s temi tavitološkimi strukturacijami na Slovenskem ukvarjal, je bil – kolikor je meni znano – Taras Kermavner (prim.), in sicer že v šestdesetih letih prejšnjega stoletja. Na primerih različnih literarnih izdelkov slovenskih ustvarjalcev je skrajno zadeto (o zadetosti najbolj pričajo današnji dogodki) govoril o nečem, kar je – glede na takratne čase – poimenoval »slovenska ideologija«.

²⁵ Na prvi pogled zgolj »turistična« oznaka »moja dežela«, je bila – če se ne motim – izdelek propagandnega ustroja časopisa Delo, in sicer še v osemdesetih letih. Preden je postala par excellence antipolitično sporočilna, je oglaševala »lepote dežele na sončni strani Alp«, ideološko pa je bila izpeljana nemara iz znanega slogana Marlboro-country. Proti rdeči (rdeči Marlboro) nastavljen patos pejzažev Nevade ali Wyominga (z obveznim cowboyem vred), je v podomačeni, Heimat različici, zdaj nadomestilo globoko zelenilo vstopa v Logarsko dolino, z obveznimi kozolci v prvem planu, ter belino in modrino visokih očakov v ozadju. Skratka, kontekst, ki je bil kot nalašč postavljen za akustično (in slide) kitaro, je bil sedaj odprt za harmoniko, predvsem pa za Avsenikova besedila.

²⁶ Globljega tukaj predvsem v pomenu »iskanja izgubljenih korenin«, ki – trenutno – še vedno segajo nazaj do Venetov. A tisto, kar je tukaj bistveno, ni to, da zadeva gre v zgodovino (k Venetom, denimo, na Hrvaškem gredo v smeri Perzije ...), pač pa to, da je zadeva quasi mišljena atemporalno in naturalistično, predvsem pa da temelji na radikalno kmečki različici dojemljanja rastlinstva, da je zapopadena kot naravnina in da se izreka v metaforah ter analogijah dreves (mogočno drevo, Lipa...), semen (dobra, kakovostna semena), krošenj (košate ...), korenin (globoke ...)... Skratka, tam, kjer bi naj domovalo mišljenje, ki deluje na podlagi bolj ali manj jasnih konceptov, je tukaj odprto neskončno lovišče za pesnjenje in pesnikovanje.

²⁷ Ker je tako, je tudi Heglov »monarh« nekaj bebavega in skrajno sformaliziranega. Se pravi, je nekaj dokončno izpraznjenega in pokončanega, nekaj takega, kar je potrebno (in zmožno) kvečjemu za to, da »pristavi piko na i«, ali pa svoj podpis. Tukaj, v primeru postslovenskega country položaja pa imamo nekaj korenjaško nasprotnega, torej živega, nekaj, kjer monarh ni »zakopan«, celo ubit, pač pa je šele sedaj priklican v življenje. Sedaj ta monarh ne živi več ne na način »Enega beba« in ne na način »dvozglavega« zmaja »v enem telesu« (Kantorowitz), pač pa deluje kot zmajevska, večglava združba očetov: praviški (pisateljskih ...) in celo filozofskih, kar pa je zadeva, ki nas interpretativno popelje naravnost v Platonovsko votlino.

²⁸ Da so prvi nadjudje sami founding fathers, je v tem kontekstu kajpada samoumevno. To, kar pa je še bolj zaskrbljujoče, je, da se – na podlagi modela founding fathers – celotna countrydružba, iz generacije v generacijo, začenja samodojemati kot produkcijski obrat ravno teh nadjudj. Trenutno se pojem nadjudi v glavnem prekriva z »Evropejci«, toda le-ti niso več nadrejeni zgolj ne-zahodnjakom, pač pa so po bushizaciji ZDA nadrejeni tudi Američanom samim. Drugače rečeno, opraviiti imamo z deželnimi, country-evropejci, ki so postali per definitionem nekaj, kar je »über alles! O rasističnih razsežnostih dialektične igre med deželizmom in evropejstvom tukaj ne morem govoriti.

takega, kot je slavljenje founding fathers, ki je postalo medijska stalnica, ki jo lahko spremljamo v vsaki proslavi (mistificiranem deželnem ritualu), bilo nemogoče in celo nesmiselno.

Toda to ni vse, kar je treba tukaj poudariti. Tukaj namreč imamo še nekaj presežnega pri opredeljevanju Naroda. Ta je na prvi pogled – kot da bi ga kreiral sam Stirner – zdaj končno »postavljen na sebi samem«, dejansko pa temelji na samih Ustvarjalcih (founding fathers) in na omenjeni kolektivni očetovski družbi, ki učinkuje kot nekakšna »dejanska podlaga« (hypokeimenon) dežele, kot tisti njen famozni »a-priori«. Da tako postavljeni očetje, Narod in država (v pomenu pravna država) ne gredo skupaj, pa je tako za vsako povprečno misleče bitje nekaj samoumevnega, da o tistih, ki naj bi se ex professo ukvarjali s tem, niti ne govorim.

Kakor koli že, rezultat, do katerega nakazano pripelje, je ta, da tam, kjer se ponavadi sadijo rožice o državi, pravzaprav vsi skupaj premoremo kvečjemu nekakšno visokooktansko, jezno mešanico Naroda, njegovih Ustvarjalcev (founding fathers) in »naravnega okolja« (dežela, v pomenu country).²⁵ Prebrano in dojeto v celoti, skratka, imamo deželo, narodnjaško deželo kot tisto dominantno paradigmo, ki je – glede na državo – nekaj transcendirajočega in neskončno »globljega«.²⁶ Država je namreč nekaj – naj rečem heglovsko – skrajno »formalnega«, v končni instanci celo do smrti izpraznjenega, torej mrtvega.²⁷ A to je nekaj, kar očitno nastopa kot radikalno nezadostno v optiki narodnjakov, ki je par excellence optika »produkcije življenja« (od tod takšen poudarek na nataliteti) in ki zahteva nekaj nadvse živega. Še več, potrebuje nekaj več-kot-živega, potrebuje nadčloveka.²⁸ Podobno je tudi z Ustavo. Ustava je, tako kot država, načeloma (torej v tradiciji moderne oziroma potem, ko je kraljevo glavo odnesla giljotina francoske revolucije) nekaj radikalno mrtvega. Je pač mrtva črka na papirju, glede na katero so vsi živi (tukaj v pomenu ius gentium) lahko šele enaki. To živo, ki je v primeru country ideologema tukaj nujno višje (globlje) vrednoteno od te bojda nezadostne

modernosti in moderne izpraznjenosti ter formalnosti, je tisto, kar nenehno spodbija vzpostavitev tako države kot prava, tako Ustave kot pravne države. To je tisto, kar se vedno znova sesede v deželi (country) ali v tem, kar sam imenujem deželizem v pomenu neke – z evropejstvom komplementarne – postideologije. Natančno ta deželizem je torej tista postideološka paradigma, ki je bila ena osrednjih – če ne najbolj osrednja – v procesih tranzicije in to je tisto (ne pa pravo in država, pravna država ...), kar je zmagalo in kar kot zmagovito še čedalje bolj koraka znotraj tega, kar sicer imenujem janšizem.²⁹

Ne nazadnje, pravo in država sta v tem in takšnem nadrejenem revolucionarnem kontekstu deželizma tudi nekaj, kar ne gre skupaj z Etiko.³⁰ Če sploh lahko obstaja kakšna etika v tem položaju, je to predvsem »slovenska etika« ali »etika slovenstva«, pri čemer »osnovna etična enota« ni več posameznik (tudi ne Slovenec ali Slovenka, kot se to ponavadi zdi), pač pa kar kolektiviteta ali slovenski narod sam.³¹ Toda, če je osnovna enota narod, ali ni to – gledano s stališča etike, ki per definitionem meri na posameznika – *contradictio in adiecto*? Seveda je, a ne povsem. Kajti to je še vedno v širšem pomenu »nekaj etičnega«, le da to ni več etika, pač pa moralka in moraliziranje, ki se izpeljuje s stališča neo/post slovenstva. Tako pridemo do zelo pomembne točke, iz katere lahko ugotovimo vsaj naslednje: da je nekdanko cerkveno moralko, za njo komunistično moralko, pravzaprav zamenjala neka nova, zdaj slovenska moralka ali moralka neo/post slovenstva. Le-ta se deli na dva dela: na nekakšno »pravičniško moralko« ali na nekaj, kar bi bilo treba poimenovati »narodno pravo«, ³² kot temelj »slovenske države« (dežele) in pa na »ekonomsko moralko«, ki ima za temelj podjetništvo in globalizacijo.

Managerizem in logika klienta

Toda za katero in kakšno pravo tukaj lahko sploh še gre? Pravo, o katerem tukaj govorim, ni ne rimsko (*ius*) ne germanško (prim. von Gierke), ni več ne heglovsko ne »pozitivno« (Kelsen) pravo ... Sploh ni več nekaj, kar bi bilo moč kar tako uvrstiti v »tradicijo prava«, saj eksplicitno temelji ravno na tem, da izstopi iz tradicije ... (posledično – *nolens volens* – tudi iz pravne tradicije). Nemara gre za nekaj, kar je še najbližje derivatu »naravnega prava« (poudarjanje Naroda). Konkretnije, gre za vrhunsko inovacijo narodovih intelektualcev (Umnikov), ki jo je treba zapopasti predvsem kot nekakšno »pravo lastnega klienta«, in sicer v kar se da neposrednem pomenu besede.

²⁹ Posebna raven analitike fenomenov, ki se jih tukaj lotevam, je tista, ki mora upoštevati še dodatni, eksplicitno religiozni element, saj nakazana matrika founding fathersov nujno potrebuje še Jezusa samega ali to, kar je teoretično moč interpretirati kot Čudež. Vlogo čudeža in Kristusa seveda v Sloveniji ne igra nihče drug kot Janez Janša sam. Te aspekte analitike tukaj nujno moram izpustiti, delno pa sem jih podal v Kuzmanič (2003).

³⁰ Etična dimenzija (boljše, moralna) je tista, ki jo sedaj na novo (a zastonj) uvajajo v okoliščine deželizma različni humanisti, še posebno lacanovci ..., ki jim pravzaprav nič drugega ni preostalo. V tem kontekstu torej ni nič čudnega, če se srečata nekakšen »pravniški realizem« na eni (founding fathers) in pa moraliziranje (opozicija) na drugi. To dvojje se ne izključuje – kot se to zdi na prvi pogled – pač pa je radikalno komplementarno in za razumevanje neo/post slovenstva substancialno, saj je šele iz obeh mogoče razumeti to, za kar tukaj in zdaj gre. Personalno rečeno, resnica janšizma ni Janša, pač pa družbena skupnost Janše in Pahorja, do včeraj Drnovška in Janše ..., ali »filozofsko« rečeno, Hribarja (Urbančiča, Jambreka ...) in Žižka.

³¹ Tukaj je doma neskončno ponavljanje tistega pregovornega »mi«, »naši«, s čimer so do te mere nasičeni vsi mediji tukajšnjega množičnega poneumljanja, da so postali povsem neužitni. Ostati »normalen« danes topogledno naravnost pomeni izklopiti televizijo ali prenehati brati časopise.

³² Za nekdanjo komunistično »narodno demokracijo« (»države narodne demokracije«), ki je kot narodnjaška paradigma nastala po Drugi svetovni vojni, in sicer v quasi državah, kot so Vzhodna Nemčija, Madžarska, Jugoslavija ..., je bilo značilno, da je bilo treba besedo Narod dojeti kot »delovni narod« (torej iz razredne paradigme tistih, ki »nimajo svoje domovine« – Marx) in ne kot Slovence, Nemce, Madžare ..., kot to velja danes.

³³ Če rečem v antipolitičnih kategorijah republikanizma, torej z Ulpianom, potem gre po eni strani za razcep »javnega in privatnega« (prava), po drugi, še pomembnejši plati, pa za močno poudarjanje privatnega, in sicer predvsem na račun javnega prava.

³⁴ Samo pogledati je treba nekoliko bolj natančno, v katerih »pravniških šolah« (pravniških ideologemih) so bili šolani ključni founding fathers slovenskega deželizma (Bučar, Jambreč, Zupančič ...) in se te stvari zlahka zbistrijo.

³⁵ Problem izbrisanih – ali v diktiji narodnjakov »tako imenovanih izbrisanih« – je tukaj samo vršiček ledene gore, ki se še bohoti in narašča. Tajanje ledenikov zavoljo učinkov tople grede tukaj nima vpliva, gre namreč za čedalje globlje ohlajevanje, ki rast ledene gore kvečjemu potencira.

³⁶ Tukaj so doma razlogi za tako ekstenzivno nemišljenje in poudarjanje tega, kar je treba natančno imenovati in konceptualizirati kot la famiglia. Torej družina, vendar ne toliko v pravnem pomenu »zakonske skupnosti« (kot se to zdi) kot v dveh drugih pomenih. Prvič, v pomenu »svete družine« (to vrhunsko opravljajo cerkveni Umniki) in pa mafiozne združbe in družinskih poslov (kar je ena bistvenih sestavin toliko čislane »podjetništva« – se pravi tistega, kar opravljajo današnji managerji).

³⁷ Najboljše o tem je mogoče prebrati na dveh mestih: prvič v prvih štirih poglavjih Main Kampfa in pa v On Totalitarianism Hannah Arendt.

³⁸ Rodovnik tega pojava je moč spremljati tudi globlje v preteklosti, saj gre za procese in pojave, ki so v veliki meri podobni in razumljivi šele znotraj mehanizmov francoske republikanske (ne pa demokratične!) revolucije, ki se je sklicevala na nič drugega kot na republikanski Narod ali – kar je isto – na Francoze. Utemeljitev velike nagrade »Legije časti«, ki jo je francoski konzul pred kratkim izročila tržaškemu pisatelju Borisu Pahorju, se eksplicitno sklicuje na pisateljevo poznavanje »francoskega jezika«. Skratka, nečesa, brez česar si republikanskega francoskega naroda sploh ni mogoče predstavljati. Pravniški začetek

Logika te nepravne in antipravne reči³³ gre nekako takole: naj bo tako ali drugače, naj je morilec ali ne, naj je ukradel ali ne, naš klient ima vedno prav: je pač naš klient! To je zdaj nepravno, ki je v sami osnovi dojeta na »ameriški način« poznega 19. stoletja (denimo Holmes) in sicer predvsem kot »posel« (business). V tem poslu se naši makropravniki (founding fathers so samo modeli, po katerih njihovi dediči in kloni oblikujejo svoje udejstvovanje³⁴) zdaj ukvarjajo le še s svojim klientom, ki kot rečeno, ima vedno in apriori prav. Vendar pa pri opredeljevanju tega inventivnega kompleksa »klienta« in »posla« ne smemo razumeti sestavine tega posla (pravnika, klienta in posla samega) v pomenu nekega posamičnega, individualnega razmerja, denimo, kot je to v navadi, v neposredni pravniški praksi po vsem svetu (v ZDA in anglosaškem svetu še posebno). Hkrati tega tudi ne gre zapopasti kot nekaj občega, kot nekaj, kar naj bi merilo na državo, kaj šele na vse državljane ...³⁵ Zdaj je to nekaj – tu je eden ključev našega problema – izrazito posebnega, torej nekaj, kar je locirano med nakazanim obćim in posamičnim. Gre za nepravo nekega posebnega posla in pa tudi ter predvsem za »posebnega klienta« oz. za posebno zvrst pravnika/neprava. Skratka, opraviti imamo z nekakšno »coso nostro«, našo, posebno (ne obćo in ne posamično) stvarjo, pri čemer je vsakokratna »la cosa« dojeta kot tisto, kar je podrejeno tistemu »nostro/a«, torej našemu in našosti.³⁶ Ta »posebni posel« sedaj meri vedno in izključno na »posebnega klienta«, ki ni nihče drug kot Narod sam oz. to, kar je on, kot vsebina s svojo posodo (country, dežela) vred, ali deželizem. To, kar je nekoč bila Narava (v naravnem pravu), pred tem pa Bog (božje pravo v »Državi božji«, denimo pri Avguštinu), »zgodovinsko pravo proletarcev« v primeru komunizma ..., je zdaj postalo posebno, »Narodno pravo« v neki dani deželi ali to, kar imenujem deželizem.

Ta nepravna in proti pravna inovacija vendarle ni nekaj posebej originalnega. Mogoče je namreč – posebej v okviru številnih volkish ideologemov iz prve tretjine 20. stoletja ter pangibanj 19. stoletja³⁷ – najti marsikaj podobnega in še bolj izvirnega. Prej kot inovacijo je zadevo treba zajeti kot radikalno nadaljevanje neke poprej znane forme, ki je bila na delu v tukajšnjih logih. Gre za nepravno formo, ki jo je poznal že rajni komunizem in ki je – da ne pozabimo tega pomembnega detajla³⁸ – ravno tako vedno razsojalo nič drugače kot »V imenu naroda«. Tudi zdaj se (še posebno) razsoja v Imenu Naroda (ne pa v imenu abstraktnega Prava ali abstraktne Države, ki bi morala potem delovati kot država državljanov), čeprav na neki konkretni (raz)sodbi to več ni zapisano in je

torej zamolčano. Tisto, kar je tukaj bistvenega, gledano s stališča mišljenja in razumevanja, je vsebovano predvsem v razliki do rajnkega komunističnega položaja. Razlika ne sestoji toliko v tem, kar je bilo zapisano na dnu (na koncu) neke (raz)sodbe, in pa tudi ne v odsotnosti eksplicitnega zapisa, da gre za sodbo »v imenu naroda«. Zadeva je vsebovana predvsem v nekem dodatnem, ponovno »manjkajočem« in še bolj skritem detajlu: temelji na tistem, kar je bilo v komunističnih časih zapisano neposredno pred oznako »v imenu naroda«. Spomniti je treba, da so bile sodbe »v imenu naroda« za časa komunizma zapisane in dokončane z neko dodatno dikcijo: namreč s »Smrt Fašizmu – Svobodo Narodu!«. Zdaj je značilno, da »smrt fašizmu« (tako kot »svobodo narodu«) ni več zapisano, da pa je še kako ostala – toliko bolj, kolikor bolj je zamolčana – »Svoboda Narodu«. Kot rečeno zato, ker je natanko to tisti vrhovni (suvereni) klient, ki ga je treba braniti pred nesvobodo, ki da grozi iz vseh smereh. Naprej – in to je ključnega ideološkega pomena – zdaj je sama »smrt fašizmu« subvertirana v nekaj, kar je treba strogo dojeti kot njeno radikalno nasprotje. Torej, kot »smrt smrti fašizmu«! Celovita podoba (v celoti zamolčana in toliko bolj zahrbtno funkcionirajoča), do katere to pripelje, je torej naslednje: »Svoboda narodu« v skupnosti s smrtjo »smrti fašizmu«. In natančno to je notranja vsebina »pravnega posla s klientom-Narodom«, kjer je hkrati mogoče najti še nekakšne »ostanke« prava, hkrati pa to pravo zagotovo (več) ni oz. je njegova radikalna zavrnitev.

Kako to razumeti? Preprosto tako, da je ta »pravni posel« (in ne več nikakršno pravo torej!) treba razumeti kot business par excellence, ali bolje in veliko bolj natančno, kot management ali managiranje s pravom in državo kot z objekti in predmeti »pravnega posla«. Ko govorimo o pravu v tem novem, postsocialističnem kontekstu, govorimo torej o nekakšnem nepravu, pozitivno rečeno pa o »pravnem managementu«, managiranju, ki učinkuje pri managiranju subjekta posebne vrste, ki pa ni nič drugega kot Narod. Ta Narod pa je lociran/postavljen v širši (prostor) kontekst »posode«, ki je dežela (country postideologija). Celotno managiranje kot proces – ne pa država, ne pravo, ne človekove pravice ...³⁹ – je torej zdaj tisto, kar je ključno za razumevanje tega visoko donosnega businessa, ki je notranja vsebina in motorika tega, kar opredeljujem kot deželizem.

Ta bigbusiness, vzet kot celota, ni nič drugega kot sistem, ureditev in red, ki igra vlogo ali, bolje, se spreneveda, da je država. Država torej ni več nič takega, kar bi bilo »pravna država«, kar bi merilo na »človekove pravice« in podobne osladnosti, vezane na državljana. »Osnova« države tukaj več ni državljan, ni Ustava. Predsednik države in še bolj predsednik vlade v tem kontekstu postaneta le še vrhovna managerja in ne več državnika, kaj šele da bi bila politični bitji. Zdaj gre le še za posel in poslovnost, za produciranje, za poslovanje in – to je cilj tega par excellence poiesis sistema makromanagiranja – za izdelke, za proizvode! Ti izdelki, pro-

(pravnik je tudi injiciral tovrstno problematiko) tega konkretnega fenomena na Slovenskem, je mogoče neposredno povezati s problematiko »jezika na sodišču« v primeru JBTZ.

³⁹ Glavni razlog za t.i. zaostanke pri pravnih postopkih zadnjih 15 let leži natanko v ravno kar skiciranem. Tam, kjer bi pravo moralo skrbeti predvsem za »abstraktnega človeka«, torej za državljana, za njegove pravice, svoboščine, za Njegovo in še posebno za Njeno enakost ..., se je vsililo managiranje s stvarmi in predvsem problematika posesti in posedovanja. Tam, kjer je nekoč (v samoupravljanju) bilo »delovno/samoupravno pravo«, je zdaj nastopilo »managiranje« in »managersko pravo« ali pravo, ki hkrati postori dvoje: omogoča in narekuje managiranje (to je tisto, kar je tradicija, nekako od Rousseauja naprej) bourgeoisiea in onemogoča pravno obravnavanje citoyena. Nič čudnega potemtakem ni, da so zadeve državljana (citoyen, v Ulpianovi dikciji javno pravo) padle v senco, da so tako rekoč neeksistentne, da pa so zadeve in reči bourgeoisiea (pri Ulpianu privatno pravo) prišle v ospredje in da je to ospredje pravzaprav Edino, ki je še preostalo. Drugače rečeno, paradigma, o kateri govorimo, je v sami svoji zasnovi takšne narave, da nenehno proizvaja svoje slepe pege, siva območja, predvsem na področju državljana in državljanstva, vsega, kar je javno. Vse, kar je državljanskega, državnega in javnega, je šlo v pozabo ali pa je vsaj »v zamudi« ter čaka na neke druge in boljše čase.

⁴⁰ Če že tako intenzivno govorimo o »multinacionalkah«, potem bi bilo nujno zraven govoriti vsaj še o »nacionalkah«. In ta ne-več-država in to ne-več-pravo je tisto, kar sodi med ključne značilnosti te nacionalke. Ni torej nacionalna televizija tisto, kar je »nacionalka«, pač pa je nacionalna televizija kvečjemu tribilo nacionalke, torej nakazanega sistema deželizma.

⁴¹ Izsledki empirične raziskave na tematično razmerja med managersko revolucijo in demokracijo (državo, svobodo, enakostjo ...) bodo kmalu na voljo v Kuzmanič in sodelavci 2008.

⁴² Podobno je bilo tudi v realsocializmu, ki ni videl, da se vrti v istem blodnem proizvodnem krogu kot kapitalizem. V vseh teh instrumentalističnih strukturacijah je šlo za vero, da se taylorizem, fordizem, mašinizem... lahko »koristno uporabijo«, sam obstoj in »nuja« vztrajanja na taylorizmu, fordizmu, mašinizmu pa nikoli (ne v kapitalizmu, ne v realsocializmu, ne v postkapitalizmu in ne v postsocializmu) niso prišli radikalno pod vprašaj.

dukti, proizvodi, so lahko otroci (ki jih nenehno – kot redko dobrotno par excellence – »primanjkuje«), to so lahko dijaki, študentje (ki jih »proizvajata« Univerza in šola, dojeti kot podjetje), to so lahko »športni dosežki naših« ali pa »vrhunski rezultati« Gorenja ali kakega drugega posamičnega podjetja. V ozadju, bolje v podpodju tega makro-managiranja, stoji torej eksplicitna paradigma podjetja in podjetnosti v pomenu businessa. Država je tukaj le še izpraznjeno, drseče ime (ne pa več mesto/topos!) za nekaj, kar je treba poimenovati veliko, makropodjetje,⁴⁰ veliki produkcijski obrat, ki deluje po načelih velike razširjene družine ali Naroda. Družba v tej opciji je natanko to: velika, razširjena družina (la famiglia v skiciranem pomenu besede) podjetnikov, na vrhu katere stojijo makro-managerji (predsednik vlade in predsednik »države«), v samih osnovah pa varno čepijo njeni nesmrtni founding fathers (pravniki, pisatelji, svečeniki ...z Jezuščkom samim vred).

Kupec kot antiosnova države in prava

Da tovrstna sistematika ne gre skupaj z državljanji, z državo, s pravom in demokracijo, s človekovimi pravicami in z vso »ideološko navlako«, ki jo zapušča postsocialistična managerska revolucija, je več kot razumljivo.⁴¹ Vse to je pravzaprav postalo

nekaj, kar je vredno, da propade oz. kar je – skupaj s časom in zgodovino – odloženo na »smetišču zgodovine«. To, kar v tem »makrookolju« (to je izraz, ki je zdaj v obtoku) šteje, je »dodana vrednost«, razširjanje v neskončnem (globalnem) prostoru, ali »globalna tekma«, v kateri je treba »biti zmagovalec«. To »živalsko kraljestvo« (kot bi dejal Hegel, ne da bi se zavedal, kako pri vsem tem neupravičeno žali živali), ta nenehni in čedalje ostrejši (»mednarodna konkurenca«, »kompetitivnost« ... in podobne paradigmatske oznake, ki se vedno nujno iztečejo v »fleksibilnosti«) boj na življenje in smrt, vidi vsakokratne človekove pravice, državljana in njegove pravice ter svoboščine (da enakosti niti ne omenjam!), torej celotno infrastrukturo države in prava, kot nekaj »manj pomembnega«, če že ne kot nekaj zastarelega in povsem odvečnega. Skratka kot nekaj, česar se je treba – kar se da neboleče – znebiti! Saj je vsa ta »nepotrebna navlaka« – to je način nemišljenja, ki ga lahko prebirate predvsem v Financah – lahko pravzaprav zgolj nekaj, kar »zvišuje stroške«, s tem pa zmanjšujejo »kompetitivnost« tega »našega makropodjetja«, ki sili naravnost v nebesa obljubljenе dežele.

Skratka, pristali smo v nečem, kar je silno podobno rajnkemu komunizmu, le da tega v dominantni slepoti managerizma ala founding fathers sploh ni več mogoče uvideti.⁴² Gre za to, da je dominantna paradigma proizvodnje – ki je skupna realsocializmu in managerizmu ali postsocialistični revoluciji –, ki je nekoč prihajala iz smeri dela (delavec, proizvajalec), zdaj zdrsnila na drugi konec tega istega »procesa proizvodnje«, obenem pa ni izstopila iz skupne, rodovne poiesis paradigme »nujnega proizvodnje in razvoja« ad infinitum. Le-ta se zdaj, torej v okoliščinah managerizma, izgovarja in učinkuje iz smeri potrošnika in ne več iz smeri proizvajalca. Tudi v realsocializmu smo imeli opraviti z nedržavo (proletarska država

v procesih odmiranja) in pa z nepravom (partijsko pravo, ki je temeljilo na posebnih, proletarskih načelih), ki je skrbelo predvsem za produktivnost (nenehne »ekonomske reforme« ...) velikega narodnega (v pomenu proletarskega, »narodna demokracija«) podjetja organiziranega kot TOZD, SOZD ali kako drugače. Tudi tam osnovna enota nedemokracije in nedržave ter neprava ni mogel biti državljani, saj je le-ta bil dojet kot nekaj »buržoaznega«, ⁴³ »formalnega«, »praznega« ... v končni analitiki »abstraktnega«. Namesto tega je bilo treba zajahati nekaj živega, živega proizvajalca, še več, treba se je bilo prebiti do tistega »neposrednega in razodtujenega«, torej do »svobodnega proizvajalca«. ⁴⁴ To, kar je bil proizvajalec (ne pa državljani!), ⁴⁵ ki je bil »kralj« (»delu čast in oblast«), je zdaj postal »kupec« (»kupec je kralj«), ne pa državljani. Ravno to sistematično in sistemsko izogibanje državljanu pa je tisto, kar tako močno drži skupaj dve sistematiki: tisto realsocialistično in pa to postsocialistično, in sicer v nekaj, kar je mogoče in treba opredeliti kot dve vrsti enega in istega Rodu.

Je kaj potemtakem čudnega, da zdaj vse, kar je, postane kupljivo, da je vse mogoče prodati, zamenjati za denar? ⁴⁶ Ali drugače in bolje, da je vse naprodaj – razen kajpada »nacionalnih interesov«!? Toda ta razprodaja, bolj ali manj cenena akcijska razprodaja vsega (vključno s samim seboj), ni samo in predvsem to, kar je mogoče dojeti kot ceneno (raz)prodajo gozdov, voda in zemlje, hiš in avtomobilov, hrane in pijače, kot bi nam to utegnili sugerirati antipolitična družboslovna paradigma, ki še vedno sanja o kapitalizmu in Kapitalu tudi v današnjih desetletjih, ko je kapitalizem že zdavnaj šel rakom žvižgat. ⁴⁷ Gre za nekaj neskončno bolj nevarnega in globljega, za nekaj, česar ni mogoče videti iz nobene družbene in družboslovne paradigme in kar se predvsem nanaša na to (tukaj več ne gre za vrednosti, pač pa za »vrednote«, ki so se »spremenile«), kar bom imenoval bolj ali manj poceni »samorazprodaja«. Gre – in to je ključno pri vsem rečenem – predvsem za razprodajo države, za razprodajo prava in pa za razprodajo demokracije (politične enakosti, svobode ...). To je tisto, kar je bilo razprodano in kar je še vedno naprodaj oz. kar potrošništvo (paradigma kupca, ki nadomesti državljana) v sami korenini niči in postavlja v Nič. Produktijski procesi, procesi nakupovanja in porabništva niso destruktivni predvsem do narave (ekološka in čedalje bolj družboslovna argumentacija), ⁴⁸ pač pa najbolj neposredno segajo in ničijo »človeški Svet« (Arendt). Natančneje rečeno, izničujejo same »human condition/s«, in sicer predvsem v pomenu tega, kar tukaj opredeljujem kot razprodajo in ničenje prava, države, demokracije ali tega, kar so stari (Aristotel) s skupnim, sintetičnim poimenovanjem, opredeljevali kot politika in o čemer današnji družboslovci vedo manj kot nič. Bistva ničenja,

⁴³ Če se že uporabljajo francoske oznake v takih mišljenjskih položajih, bi tukaj bilo treba seveda reči, da gre za nekaj »citoyen-skega« (in ne bourgeois-nega), a ta analitični simptom (ki sega nazaj vsaj do predmarxovskih generacij) bomo pustili za neko drugo, bolj zgodovinsko analitično priložnost.

⁴⁴ Natančno ta oznaka je bila opredelitev samega bistva samoupravljanja, dojetega kot sistematike »osvobajanja dela« (in delavca ter delavskega razreda). Naj samo omenim, da je dolga tradicija »osvobajanja dela in delavca« (ki je dominirala tudi v »našem« delu sveta) predvsem leninska tradicija, medtem ko je Marxova pozicija na tej točki bistveno drugačna. Marx namreč ne izhaja iz podmene »osvobajanja«, pač pa iz perspektive »ukinjanja dela«, a to je tematika, ki bistveno presega okvire tukajšnjega zapisa.

⁴⁵ Natanko na tem ne-mestu »strukturalnega manjka« državljanstva se tudi v današnji Sloveniji naselijo izbrisani. V rajniki Jugoslaviji, kjer nihče ni vedel, kaj je »po državljanstvu« (kako naj ve, ko pa državljanstva sploh ni bilo – bilo je kvečjemu republikanstvo ali republiško državljanstvo ne-držav), so sedaj prišli »naši«. Toda ne državljanji Slovenije, Hrvaške, pač pa slovenski, hrvaški, srbski ... najprej (in prehodno) »bratje po/v krvi«, na to pa še potrošniki in/ali kupci.

⁴⁶ To seveda ne pomeni, da vse »postane Kapital-izem«, kot bi to želeli videti »levičarji« (in kar je osnovna redukcija tega družbenega »videnja sveta«), a s tem se tukaj ne morem ukvarjati.

⁴⁷ Primerjaj Drucker (1993, 1999).

⁴⁸ Bistvo družboslovja je vsebovano v njegovi antipolitičnosti. Ekološka argumentacija (ki danes, bolj ali manj, še vedno poteka znotraj »vrnitve k naravi«) je tisto mesto, kjer se bo prihodnje družboslovje nujno skušalo prikriti in zamaskirati in kjer bo lahko delovalo kvečjemu kot radikalizirani, nekakšen postnaturalistični moralizem.

s katerim se soočamo tukaj in zdaj, ni mogoče torej dojeti samo in predvsem v dimenziji »antinaravnega«, v pomenu »žaganja veje, na kateri sedimo« (češ da je to zgolj in predvsem ničenje »prvotne«, »izvirne« ... narave), pač pa predvsem v pomenu žaganja same možnosti za politiko, za državo, za pravo, za demokracijo ... za svobodo in enakost. Skratka, gre za ničenje vsega tistega, v imenu česar se je sploh zgodilo to, čemur rečemo revolucija 1989, ali drugače, gre za elementarno žaganje perspektive in prihodnosti same kot možnosti.

Tako kot je francoska revolucija, za njo oktobrska in še številne druge družbene (in republikanske ter antipolitične revolucije, iz katerih sestoji vsa »naša zgodovina«) požrla svoje otroke, tako je tudi postsocialistična managerska revolucija družbenega iz leta 1989 pojedla ne le svoje otroke, pač pa tako svoje oblikovalce kot tudi lastno perspektivo. Pojedla je in še vedno se hrani s tistimi, ki so se potegovali za politiko, za demokracijo, za pravo, za politično svobodo in enakost in ki nikakor niso bili situirani znotraj zgoraj nakazanih founding fathers (Nove revije), pač pa znotraj tistega, kar se je nekoč (seveda napačno) samopoimenovalo »nova družbena gibanja« in ali »civilna družba«. To, kar je nastalo in kar danes imamo, je nastalo predvsem na podlagi tega, da so ravno ti in tisti bili požrti, z njimi pa tudi sama možnost države, prava, demokracije, svobode in enakosti ... Skratka, vsega tistega, kar bo moralo počakati, dokler se neka nova politična generacija ne bo ponovno zganila. Do takrat pa lahko mirno kupujemo, »glodamo kosti dobrih živalin« (Ekatarina Velika) in pa se mastimo z mesom lastne prihodnosti.

Literatura

- ALVESSON, M., WILLMOTT, H. (eds.) (2003): *Studying Management Critically*. London, Sage.
- ARENDT, H. (1959): *The Human Condition*. Doubleday Anchor Books, University of Chicago Press.
- BURNHAM, J. (1941): *Managerial Revolution*. Penguin books, Harmondsworth Middlesex England.
- DETENNE, M., VERNANT J. P. (2000): *Lukava inteligancija u starih Grka*. Zagreb, Naklada MD.
- DRUCKER, P. F. (1993): *Post-Capitalist Society*. New York, HarperBusiness.
- DRUCKER, P. F. (1999): *Landmarks of Tomorrow. A Report on the New »Post modern« world*. New Brunswick (USA), London (UK), Transaction Publishers, first edition 1957.
- ENTEMANN, W. F. (1993): *Managerialism, the Emergence of a New Ideology*. Madison, The University of Wisconsin Press.
- FOUCAULT, M. (2002): *The Archaeology of Knowledge*. London, New York, Routledge Classics.
- GIERKE, O. Von (2002): *Community in Historical Perspective*. Ed. Antony Black, Cambridge, Cambridge University Press.
- HADŽIĆ, M. (2004): *The Violent Dissolution of Yugoslavia, Cause, Dynamics and Effects*. Belgrade, CCMR, OSCE.
- HEGEL, G. W. F. (1989): *Osnovne crte filozofije prava*. Sarajevo, Veselin Masleša, Svjetlost.
- KELSEN, H. (2005): *Čista teorija prava*. Ljubljana, Pravna fakulteta, Cankarjeva založba.
- KUZMANIĆ, T. (1996): *Ustvarjanje antipolitike. Elementi genealogije družboslovja*. Ljubljana, ZIPS.
- KUZMANIĆ, T. (2004): *Raspad SFR Jugoslavije i nasljedstvo: narodnjaštvo, a ne nacionalizam*. V: Hadžić (2004): *Nasilno rasturanje Jugoslavije, uzroci, dinamika i posledice*. Beograd, SSVU, OSCE.
- KUZMANIĆ, T. (2003): *Tudmanizem in janšizem (nacije-države in postsocializmi)*. V: Nova desnica, Ljubljana, DPU III letnik, Mirovni inštitut, str. 91–131.
- KUZMANIĆ, T. (2006): *Ne-več-vojne/več-kot-vojne: poskus političnega mišljenja (podružbljanje države in ukinjanje vojne)*. Ljubljana, ČKZ št. 225, str. 103–125.

- KUZMANIĆ, T. (2007): *Management in ekonomija: ali je to dvoje ali eno? Elementi za razumevanje postsocializma in managerske revolucije*. V: Management, Koper, 2007/1, FM, UP.
- KUZMANIĆ, T. (2007a): *Slovenski republikanizem ali o poskusu deložacije demokracije*. V: Revija 2000, 189–190–191, 2007, str. 88–109.
- KUZMANIĆ T. in sodelavci (2008): *Managerski diskurz: politične, ideološke, etične in komunikacijske dimenzije*. Koper, FM, UP, pred objavo.
- KUZMANIĆ, T. (2008a): *"Some-thing" is definitely globalising itself – but what is it? (or "how to do things with questions"?)*. Koper, MIC.
- KUZMANIĆ, T. (ur.) (2008b): *H kritiki managerskega diskurza P. F. Druckerja*. Ljubljana, Mirovni inštitut, v procesu objave.
- PENA, D. S. (2001): *Economic Barbarism and Managerialism*. Connecticut & London, Westport, Greenwood press.